

ШАБЛИСТИЙ В. В.,

доктор юридичних наук, професор,
директор

(Навчально-науковий інститут права
та інноваційної освіти

Дніпровського державного університету
внутрішніх справ)

УДК 343.211

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.73>

МОДЕРНІЗАЦІЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ УКРАЇНИ: ПОГЛЯД КРИМІНАЛІСТА

Розширена анотація до статті. Стаття присвячена дослідженню модернізації виборчого процесу в Україні з акцентом на впровадження електронної демократії та цифрових технологій у контексті демократичного розвитку держави. На основі положень Конституції України, зокрема ст. 71, яка гарантує вільні, рівні, прямі та таємні вибори, аналізуються ключові принципи демократичного волевиявлення. У статті розглядається голосування як центральний етап виборчого процесу, його значення для формування органів влади та вразливість до корупційних ризиків. Особлива увага приділяється Концепції розвитку електронної демократії в Україні, затвердженій у 2017 році, яка спрямована на залучення громадян до суспільно-політичних процесів через ІКТ, забезпечення прозорості влади та підвищення ефективності взаємодії держави з громадськістю. Досліджується поняття електронної демократії у вузькому (використання ІКТ для цифрової реалізації прав громадян) та широкому (залучення громадськості до вирішення суспільних питань через цифрові інструменти) значеннях. Аналізується світовий досвід впровадження електронного голосування, де цифрові технології, такі як блокчейн, біометрична ідентифікація, штучний інтелект та аналіз великих даних, сприяють підвищенню прозорості, безпеки та доступності виборів. Водночас підкреслюються виклики, пов'язані з кіберзагрозами, складністю забезпечення таємності голосування, правовими обмеженнями воєнного стану в Україні та низьким рівнем суспільної довіри до нових технологій. Автор акцентує на необхідності комплексного підходу до впровадження електронного голосування, який включає створення надійної нормативно-правової бази, технічної інфраструктури, механізмів кібербезпеки, а також широкої інформаційної кампанії для подолання недовіри громадян. Окремо розглядається потреба адаптації виборчих механізмів до умов воєнного та поствоєнного періодів, зокрема для забезпечення участі українців за кордоном. У висновках наголошується, що успішна цифрова трансформація виборчого процесу сприятиме зміцненню демократичних інститутів, однак вимагає поетапного впровадження з урахуванням національного контексту та міжнародного досвіду.

Ключові слова: виборчий процес, електронна демократія, електронне голосування, цифрова трансформація, кібербезпека, таємність волевиявлення, воєнний стан, блокчейн, суспільна довіра, інформаційно-комунікаційні технології.

Shablysty V. V. Modernization of the electoral process in the conditions of democratic transformations in Ukraine: a criminalist's view

The article is devoted to the study of the modernization of the electoral process in Ukraine, with a focus on the implementation of e-democracy and digital technologies in the context of the country's democratic development. Based on the provisions of the Constitution of Ukraine, particularly Article 71, which guarantees free, equal, direct, and secret elections, the article analyzes key principles of democratic expression of will. The voting process is considered as a central stage of the electoral procedure, its importance in forming government bodies, and its vulnerability to corruption risks. Special attention is given to the *Concept for the Development of E-Democracy in Ukraine*, approved in 2017, which aims to engage citizens in socio-political processes through ICT, ensure government transparency, and improve the effectiveness of state-public interaction. The article explores the concept of e-democracy in both narrow (using ICT for digital realization of citizens' rights) and broad (public involvement in solving societal issues through digital tools) senses. The study also examines global experiences in implementing electronic voting (Estonia, Australia, Switzerland, Canada, etc.), where digital technologies such as blockchain, biometric identification, artificial intelligence, and big data analysis contribute to increased transparency, security, and accessibility of elections. At the same time, challenges such as cyber threats, the complexity of ensuring vote secrecy, legal restrictions during martial law in Ukraine, and the low level of public trust in new technologies are emphasized. The article highlights the need for a comprehensive approach to the implementation of electronic voting, including the development of a reliable legal framework, technical infrastructure, cybersecurity mechanisms, and a broad information campaign to overcome public mistrust. It also addresses the need to adapt electoral mechanisms to the conditions of wartime and the post-war period, particularly to ensure the participation of Ukrainians abroad. In conclusion, it is emphasized that a successful digital transformation of the electoral process will strengthen democratic institutions, but requires a gradual implementation that takes into account the national context and international experience.

Key words: *electoral process, e-democracy, electronic voting, digital transformation, cybersecurity, vote secrecy, martial law, blockchain, public trust, information and communication technologies.*

Постановка проблеми. Серед основних проблем сучасного виборчого процесу в Україні можна виокремити: недостатній рівень цифровізації та автоматизації виборчих процедур, що ускладнює їх прозорість і оперативність; вразливість до зовнішніх і внутрішніх загроз, зокрема маніпуляцій; низький рівень політичної культури та поінформованості виборців, що сприяє популізму та дезінформації; а також недосконалість механізмів фінансування виборчих кампаній, що створює ризики корупції та нерівних умов для учасників.

Таким чином, модернізація виборчого процесу в умовах демократичних трансформацій України є нагальною потребою, що вимагає комплексного підходу. Необхідно не лише вдосконалити правову базу та впровадити сучасні технології, а й забезпечити стійкість системи до викликів сьогодення, підвищити довіру громадян до інституту виборів та гарантувати їхню відповідність міжнародним демократичним стандартам. Пропонується проаналізувати сучасний стан виборчого процесу в Україні, визначити ключові напрями його модернізації та розробити рекомендації щодо вдосконалення системи з урахуванням актуальних викликів і потреб суспільства.

Аналіз останніх досліджень. Серед дослідників, які активно вивчають питання модернізації виборчого процесу в Україні, варто відзначити таких науковців, як Адамович С. В., Афанасьєва М. В., Бойчук І. В., Бойчук І. В., Бучин М. А., Жаровська І. М., Ковальчук В. Б.,

Ковальчук О. Б., Ковбан А. В., Коротков Д. С., Рудь Б. Ю., Савков А. П., Тацій В. Я., Шаповал В. М. та інші. Їхні праці охоплюють широкий спектр тем – від правових аспектів реформування виборчого законодавства до впровадження електронних технологій, підвищення прозорості виборчих процедур та адаптації міжнародного досвіду до українських реалій. Внесок цих авторів є цінним джерелом для подальшого наукового аналізу та практичної імплементації змін у виборчій системі України.

Метою написання статті є аналіз ключових аспектів реформування виборчої системи в Україні, спираючись на конституційні засади та сучасні демократичні стандарти, з метою окреслення шляхів підвищення якості демократичного врядування.

Виклад основного матеріалу. Конституція України, як основний закон держави, закладає фундамент для демократичного розвитку країни, зокрема через забезпечення права громадян на вільне волевиявлення. Ст. 71 Основного Закону наголошує, що вибори в Україні мають бути вільними, рівними, прямими та таємними, що є ключовими принципами демократичного виборчого процесу [1]. В умовах сучасних викликів, спричинених глобалізацією, цифровізацією та внутрішніми трансформаціями, модернізація виборчого процесу стає необхідною для забезпечення ефективності, прозорості та доступності виборів. Водночас у національному законодавстві відсутнє чітке визначення терміна «голосування». Згідно з позицією Фоміної С. В., голосування розглядається як етап виборчого процесу, в межах якого особи, що мають електоральну правосуб'єктність, реалізують своє активне виборче право шляхом волевиявлення щодо формування органів державної влади або місцевого самоврядування відповідно до процедур, передбачених виборчим законодавством [2, с. 194]. Цей етап виборів вважається найбільш значущим та одночасно найбільш уразливим до проявів корупції, оскільки саме в момент голосування визначається підсумок усієї виборчої кампанії [2, с. 189]. Як зазначає Смокович М. І., сам факт проведення виборів виступає реальним виявом демократичних засад у суспільстві [3, с. 37]. У цьому контексті електронна демократія набуває особливого значення, оскільки сприяє розширенню можливостей громадян у процесі участі в управлінні державними справами. Відповідно ще 08 липня 2017 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 797-р затверджено Концепцію розвитку електронної демократії в Україні та план заходів щодо її реалізації (далі – Концепція). Метою Концепції розвитку електронної демократії в Україні є створення умов для активної участі громадян у суспільно-політичних процесах через використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, забезпечення прозорості та підзвітності влади, а також підвищення ефективності взаємодії між державою, громадськістю та бізнесом задля розвитку демократичного врядування [4].

Так, Грицяк Н. В. і Соловйов С. Г. інтерпретують поняття «електронна демократія» у двох вимірах. У вузькому значенні під цим терміном розуміється використання інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) з метою забезпечення реалізації громадянами своїх прав у цифровому форматі. У такому випадку трансформація відбувається лише на рівні технологічних засобів подання заяв, звернень чи запитів до органів влади – тобто замість традиційного письмового звернення громадянин може скористатися, наприклад, електронною поштою. У ширшому сенсі електронна демократія охоплює процеси залучення громадськості до вирішення суспільно-політичних питань через цифрові інструменти [5, с. 5].

У цьому контексті слід звернути увагу на думку Гусаревої Н. В., яка стверджує, що зі стрімким розвитком науково-технічного прогресу цифрові технології стають ключовим фактором підвищення ефективності у різних сферах суспільного життя, зокрема в інституті виборів. Сучасне вдосконалення виборчих систем у світі базується на широкому застосуванні цифрових інновацій, таких як цифрові реєстри виборців, автоматизація оновлення баз даних, технології блокчейн, біометрична ідентифікація, штучний інтелект та аналіз великих даних (Big Data) тощо [6, с. 120].

Згідно з інформацією, наданою Глобальним інститутом демократії та сприяння виборам «International IDEA», на сьогодні електронне голосування на національному або субнаціональному рівнях впроваджено приблизно у 21% країн світу, зокрема в таких державах,

як Австралія, Естонія, Нова Зеландія, Франція, Швейцарія тощо [7]. При цьому більшість країн надають перевагу змішаному підходу, поєднуючи традиційне паперове голосування з можливістю подання голосу через мережу Інтернет. Така практика свідчить про прагнення держав забезпечити доступність виборчого процесу, водночас зберігаючи його безпеку та надійність. Вбачається, що світовий досвід впровадження цифрових технологій у виборчі процеси є різноманітним, але загалом підтверджує глобальну тенденцію до переходу на цифрові вибори. Цей процес охоплює всі етапи організації виборів: від створення та ведення реєстрів громадян із правом голосу, формування списків виборців і реєстрації кандидатів до безпосереднього голосування та підрахунку результатів. Завдяки цифровим рішенням забезпечується більша прозорість, безпека та оперативність виборчих процедур, що сприяє зміцненню довіри до демократичних інститутів.

Своєю чергою, використання цифрових технологій і систем на різних етапах організації та проведення виборів відкриває широкі можливості для підвищення їхньої ефективності, прозорості та зручності для громадян [8, с. 97]. На етапі реєстрації виборців цифрові бази даних дають змогу автоматизувати процеси, усуваючи необхідність ручного оформлення документів і забезпечуючи високу точність та актуальність даних. У сфері інформування та агітації дедалі популярнішими стають мультимедійні платформи, соціальні мережі та інтерактивні онлайн-ресурси, які дозволяють оперативно й достовірно інформувати виборців про перебіг виборчого процесу.

На сьогодні одним із найперспективніших напрямів цифровізації виборчого процесу вважається запровадження електронного голосування. У цьому форматі виборці замість традиційних паперових бюлетенів отримують можливість реалізувати своє право голосу за допомогою комп'ютерів, планшетів або спеціалізованих терміналів безпосередньо на виборчих дільницях чи онлайн зі своїх особистих пристроїв. Такий підхід суттєво пришвидшує та полегшує процедуру голосування, а також забезпечує оперативну обробку та публікацію результатів виборів. Утім, для його ефективної реалізації необхідно впровадити надійні механізми автентифікації виборців, системи шифрування даних і засоби гарантування конфіденційності їхнього волевиявлення.

Попри очевидні переваги електронного голосування, серед яких швидкість, зручність, а також потенційна доступність для громадян, що перебувають за межами держави, його впровадження супроводжується низкою суттєвих недоліків. Ці недоліки становлять серйозну загрозу як процедурним аспектам виборчого процесу, так і фундаментальним принципам демократії.

Одним із ключових викликів у цьому аспекті є забезпечення належного рівня безпеки. У розробленні та впровадженні електронного голосування пріоритетним є гарантування надійності та стабільності функціонування відповідних технічних рішень. Проте сучасний рівень розвитку інформаційних технологій не дозволяє повною мірою виключити ймовірність шкідливих втручань – вірусних атак або несанкціонованого доступу з боку хакерських угруповань. У сучасних умовах ці ризики значно посилюються, адже кіберпростір стає ареною боротьби між державами, і виборчі системи можуть бути об'єктами атак з метою дестабілізації політичної ситуації. Навіть незначна вразливість у безпеці може мати катастрофічні наслідки, включно з фальсифікацією результатів, зривом підрахунку голосів або втратою суспільної довіри до виборчих процедур. Особливо небезпечним є централізоване зберігання даних про результати голосування, оскільки успішна атака на таку систему здатна зупинити увесь виборчий процес. У цьому контексті актуальним є розгляд альтернативних технічних рішень, зокрема впровадження технології блокчейн, яка дозволяє децентралізувати зберігання даних і значно ускладнює можливість зовнішнього втручання. Водночас навіть блокчейн не гарантує абсолютного захисту, адже його ефективне застосування потребує створення складної інфраструктури та високої кваліфікації фахівців у сфері кібербезпеки [9, с. 25].

Другим важливим аспектом є забезпечення таємності голосування, яка є невід'ємним демократичним принципом та закріплена в низці міжнародно-правових актів, зокрема у Кодексі належної практики у виборчих справах Венеціанської комісії. У разі голосування

на виборчих дільницях ця таємниця гарантується за допомогою організаційних та технічних засобів, які виключають можливість стороннього контролю за вибором виборця. Однак у форматі електронного голосування, особливо з використанням особистих пристроїв, гарантувати таку анонімність набагато складніше. У таких умовах виникає ризик тиску, шантажу, а також примусу до розкриття волевиявлення. Крім того, існує ймовірність програмного стеження за діями користувачів, що дозволяє ідентифікувати їхній вибір, порушуючи основний принцип вільного та таємного голосування.

Додаткову складність становить правовий контекст, пов'язаний із дією воєнного стану в Україні. Відповідно до ч. 1 ст. 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», проведення виборів у період його дії забороняється [10]. Це, у свою чергу, унеможливило не лише реалізацію виборчих прав, а й тестування чи апробацію електронного голосування в реальних умовах. Проте саме обставини воєнного часу актуалізують потребу у створенні гнучких, надійних та адаптивних виборчих механізмів, які дозволять забезпечити участь широкого кола громадян у повоєнний період. Зокрема, йдеться про мільйони українців, які виїхали за кордон після початку повномасштабного вторгнення. Для них необхідно розробити спрощені та безпечні процедури участі у виборах. Корисним у цьому плані може бути досвід таких країн, як Канада, де використовується система онлайн-голосування із застосуванням унікальних ПІН-кодів [11]. Водночас український контекст потребує адаптації цих рішень до вимог національного законодавства та з урахуванням викликів безпеки. Як зазначається у звітах Громадянської мережі ОПОРА, організація голосування за кордоном для великої кількості виборців вимагає істотних логістичних, організаційних та нормативно-правових змін [12].

Не менш важливим є питання формування суспільної довіри до електронного голосування. У період воєнного стану, коли інформаційний простір є насиченим фейками та дезінформаційними кампаніями, нові технології можуть сприйматися частиною суспільства з підозрою, особливо якщо їх впровадження відбувається без належного обґрунтування, прозорості чи сертифікації. Відсутність універсального міжнародного технічного стандарту для ІКТ у сфері виборів лише ускладнює ситуацію. Для подолання цих ризиків необхідно забезпечити відкриту комунікацію з громадськістю, залучити незалежних експертів та міжнародні організації, а також провести пілотне тестування систем в умовах, що контролюються, з метою верифікації їхньої безпеки та ефективності.

Тобто, запровадження електронного голосування в Україні є перспективним кроком у напрямі модернізації виборчого процесу, однак воно потребує виваженого й комплексного підходу, що враховує специфіку воєнного стану, ризики кіберзагроз, необхідність забезпечення таємності голосування, правові обмеження та рівень суспільної довіри. Лише за умови послідовного та прозорого впровадження, підтриманого належною нормативною базою, технічною інфраструктурою та широкою інформаційною кампанією, електронне голосування може стати ефективним інструментом у поствоєнному демократичному відновленні України.

Висновки. Модернізація виборчого процесу в Україні є об'єктивною необхідністю в умовах демократичного розвитку та цифрової трансформації суспільства. Аналіз наукових підходів та міжнародного досвіду свідчить про значний потенціал електронного голосування як засобу підвищення прозорості, доступності та ефективності виборів. Водночас, його впровадження пов'язане з низкою викликів, серед яких – забезпечення кібербезпеки, таємності волевиявлення, адаптація до умов воєнного стану та подолання суспільної недовіри. Успішна реалізація цієї ініціативи можлива лише за умови комплексного підходу, що включає створення правових гарантій, технологічної інфраструктури, широкого суспільного діалогу та поетапного впровадження з урахуванням національного контексту.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. (1996). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Фоміна С.В. Поняття та ознаки голосування як стадії виборчого процесу в зарубіжних країнах. Збірник наукових праць ХНПУ імені Сковороди «Право». 2012. № 19. С. 188–195.
3. Смокович М. Вибори як інститут забезпечення демократії в Україні. Юридична Україна. 2014. № 11. С. 37–45.
4. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 797-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/797-2017-p>.
5. Грицяк Н.В., Соловійов С.Г. Електронна демократія як механізм політичної взаємодії : навч.-метод. рек. Київ: НАДУ. 2013. 44 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Monografiy/c25fded6-553e-4264-8a5e-3a14cea16bfc.pdf
6. Гусаревич Н. Забезпечення реалізації активного виборчого права шляхом застосування цифрових технологій під час виборчого процесу. Аспекти публічного управління. 2023. № 3. С. 116–125.
7. ICTs in Elections Database. URL: https://www.idea.int/data-tools/data/question?question_id=9349&database_theme=327
8. РУКІНА, Діана; ЛЕВІН, Олег. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ІСНУВАННЯ ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. ПРИВАТНО–ПРАВОВІ ТА ПУБЛІЧНО–ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ: МОДЕРНІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, 2024, 97.
9. Книш, В. (2024). МОЖЛИВІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ГОЛОСУВАННЯ В УКРАЇНІ. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*, (August 9, 2024; Riga, Latvia), 23–27.
10. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
11. Фоміна С. В. Голосування як стадія виборчого процесу в зарубіжних країнах: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ...канд. юрид наук. Харків, 2016. 22 с.
12. Ключові пропозиції Громадянської мережі ОПОРА з удосконалення законодавства. ОПОРА. URL: <https://www.oporaua.org/vybory/klyuchovi-propoziciyi-gromadyans-koyi-merezhi-opora-z-udoskonallennya-zakonodavstva-24907>

